

Kétszáz éve született

JEDLIK TANÁR ÚR

„Kötelezve érzem magamat arra, hogy miután a győri főgimnáziumban 1, a bencés rend főapátsági – győri – lyceumában 41, a pozsonyi akadémián 10, a tudomány-egyetemen 371 és így összesen 53 évig a tanári pályán működtem, legmélyebb tisztelettel Nagyméltóságodhoz kegyes nyugalmaztatásomért folyamodom azon mellékes kérelemmel, miszerint a nyugalmaztatásom idejét jövő Oktober hó végére méltóztatnék kegyesen elhatározni, hogy a jelen tanévi gyógyszerész-növendék hallgatóim az első szigorlati vizsgálatukat, mely csak Junius és September hóban eszközölhető, alattam letehessék, én pedig a természettani műszertárt Oktober hó vége felé kellően berendezve átadhassam.” – Az igazi tanár élete végéig szeretne tanítani. Jedlik Ányos 78 éves korában szánta rá magát arra, hogy nehéz szívvel megírja nyugdíjaztatási kérelmét.

A levél címzettje, Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter 1878. októberben nyugdíjazta Jedlik Ányost, aki ezután a győri bencés rendházba költözött, s ott élt még majdnem két évtizeden át. Hosszú tanári működése elismeréseként a miniszter kitüntetésre terjesztette fel. Amikor megkapta, az elsők között gratuláltak tanítványai, a gyógyszerészhallgatók. A 78 éves professzor utolsó egyetemi évfolyamának hetvennyolc hallgatója helyezte el fényképét abban az albumban, amelyet hattagú küldöttség nyújtott át a meghatott Jedlik Ányosnak. Miért épp a gyógyszerészhallgatókkal alakult ki Jedlik tanár úrnak ilyen jó kapcsolata? Erre is választ kapunk, ha nagy vonalakban – mérföldes léptekkel – áttekintjük egész tanítási pályáját. Jedlikről, a tudósról, a feltalálóról sok szó esik manapság. Egészítsük ki ezt a képet a tanár bemutatásával!

Jedlik Ányos (1800–1895) „1841-ben Bugát Pál létrehozta a Természet-tudományi Társulatot, amelybe Jedlik alapító tagként lépett be. Ugyanebben az évben lett tagja a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Egyesületének. A minden évben más városban tartott vándorgyűléseken Jedlik kísérletekkel tarkított előadásai számos érdeklődő elismerését és csodálatát vívták ki.”

1. Jedlik tanárai. Jedlik István – az Ányos rendi nevet 17 éves korában kapta, amikor beöltözött bencés novícusnak – komoly, kötelességtudó gyerek volt. Ez is megkülönböztette őt nála sokkal szertelenebb unokaöccsétől, Czuczor Istvántól, akivel a pozsonyi bencés gimnázium 4., 5. és 6. osztályában tanulták együtt a latint Gátser Leó tanár úrtól, osztályfőnöküktől. Jedlik akkor már túl volt egy rendkívül súlyos betegségen – 13 éves korában csak az otthoni gondos ápolásnak köszönhető, hogy visszaszerezte hosszú hónapokra elvesztett látását és beszédképességét –, s Pozsonyban találkozott először ezzel az erős, karizmatikus tanáregyeniséggel, akinek hatására és példájára nemcsak a latin nyelvet, hanem a bencés hivatást is megkedvelte. Az osztályból többen is jelentkeztek bencés novícusnak, köztük Czuczor István is, aki beöltözésekor a Gergely rendi nevet kapta.

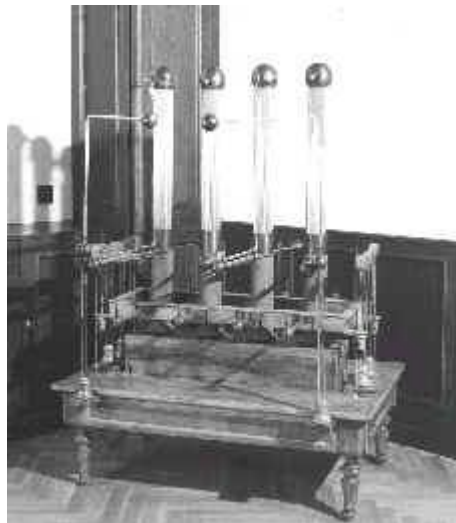

A következő tanáregyéniség, aki nagy hatást gyakorolt Jedlikre, Czinár Mór volt Győrben, a bencés rend növendékei számára fenntartott „házi” líceumban. Itt már a tudományok nyelvén, latinul folyt az oktatás, akármelyik tantárgyról volt is szó. A régi, jezsuita iskolától örökölt elnevezéssel az első évet filozófiainak, a másodikat fizikainak hívták. Itt tanulta meg Jedlik Czinár Mórtól latinul a történelmet és a fizikát. A fizikai tanszergyűjteményt Czinár kezdte fejleszteni, s ebbe a munkába valószínűleg bevonta érdeklődő tanítványait, közülük leginkább Jedliket. Amikor néhány év múlva Czinár új feladatot kapott, s el kellett hagynia a házi líceumot, javaslatára a 25 éves felszentelt bencést, Jedlik Ányost nevezték ki utódjául a fizika tanárának és a tanszergyűjtemény gondozójának.

2. Egy év a győri bencés gimnáziumban. Szigorúan véve nem a győri házi líceum volt az első iskola, amelyben Jedlik fizikát tanított. Ezt megelőzően a győri bencés gimnáziumban is oktatott már egy évig, a 3. osztályban, az 1822/23-as tanévben. Előtte két évig Pannonhalmán tanult teológiát, matematikát és fizikát. Ez a két év részben önképzés volt: Czinár Mór megtanította tanulni, s felkeltette az érdeklődését a fizika iránt. A szorgalmas és tehetséges Jedlik Pannonhalmán egy év alatt felkészült a Pesten leteendő doktori szigorlatra matematikából és fizikából, majd újabb egy év alatt filozófiából és történelemből. Második sikeres szigorlata után azonnal doktorrá avatták.

Az első közvetett bizonyíték arra, hogy Jedlik a tanári pálya felé vonzódott, az 1822/23-as tanév, amikor a frissen szerzett doktorátus birtokában azonnal tanítani kezdett. Tizenhárom éves gyerekeket a legnagyobb örömmel fizikára tanítani. Minden bizonnyal az itt szerzett élmények hatására döntött végleg a fizikatanári pálya mellett.

Az önbizalmat adó győri tanév után visszament Pannonhalmára, s még két évig teológiai tanulmányokat folytatott, végül 1825 szeptember 3-án pappá szentelték.

1873-ban, öt évvel nyugdíjaztatása előtt mutatta be Jedlik Bécsben a „Csöves villamfeszítő”-t; az eszköz a Czuczor Gergely Bencés Gimnázium Jedlik Ányos állandó kiállításán tekinthető meg Győrben. (Cikkünk képeit Szalóky Albert készítette)

3. A győri líceumban novíciusokat tanít. Alig néhány évvel volt idősebb tanítványainál. Latinul oktatott, s a novíciusokkal latinul beszélt a tanórán kívül is. De nem sokat beszélt, viszont annál többet olvasott, tervezett, kísérletezett. Német és latin nyelvű szakirodalomból tájékozódott arról, hogyan áll a világ tudománya. Az újonnan felfedezett jelenségeket megpróbálta maga is előállítani, bemutatni hallgatóinak. Az olvasott kísérleteket továbbgondolta és -fejlesztette, találmányokon törte a fejét. Próbálgatta a saját erejét, de még nem tudta felmérni, hol is áll ő a tudományban.

Huszonhét éves korában feltalálta az első elektrodinamikus – áram-áram kölcsönhatáson alapuló – motort. A forgony nevet adta neki.

„Huszonhét éves korában feltalálta az első elektrodinamikus – áram-áram kölcsönhatáson alapuló – motort, amit még el is kellett magyarul nevezni. A forgony nevet adta neki.”

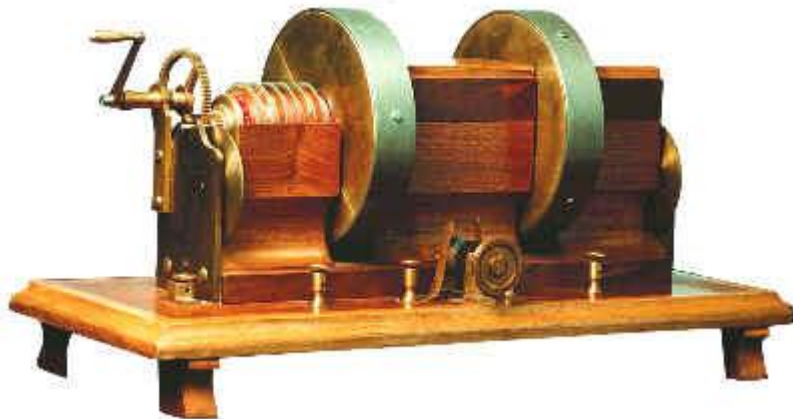
Huszonnyolc éves korában tovább tökéletesítette a forgonyt, s kémiai kísérletezései során kitalálta a szódavíz előállítás módját. A készüléket latinul apparatus acidularisnek, magyarul, „savanyúvízi készülék”-nek nevezte el. Leírását publikálni akarta, ezért elküldte latinul Bécsbe, a Zeitschrift für Physik und Mathematik-hoz. Baumgarten, a folyóirat egyik szerkesztője és tulajdonosa németre fordította Jedlik cikkét, s Bereitung Künstlicher Säuerlinge címmel megjelentette.

4. Pozsonyban, a királyi akadémián. Harmincegy éves korában helyezték át a győri líceumból a pozsonyi akadémiára a fizika tanárának. Közelebb került Bécshez – nyaranta gyakorta tett oda barátjával gyalogos kirándulásokat – de nem került közelebb a bécsi egyetemhez, a bécsi tudományos körökhöz és társaságokhoz. Mindjárt az átköltözés évében 1831 nyarán ért Pozsonyba a kolerajárvány. Bensejéből fakadó és szerzetesi fogadalmába is foglalt – később legendássá vált – segítőkészsége diktálta, hogy saját előállítású szódavizével próbálja enyhíteni a kolerás betegek szenvedéseit, oltani kínzó szomjúságukat.

Jedlik magyar ember volt, így érthető, hogy Pozsonyból nem Bécsbe, hanem a reformkori Pestre vágyott. A pesti egyetem bölcséleti karán szeretett volna fizikát kutatni és tanítani. Azt remélte, hogy ha már amúgy is világi környezetben kell élnie, Pesten érdeklődőbb szakmai környezetre talál, mint Pozsonyban. 1835-ben unokatestvére, Czuczor Gergely is Pestre került: a Széchenyi által alapított Magyar Tudós Társaság (a későbbi Tudományos Akadémia)

ügyvivője lett. Czuczor a komáromi bencés gimnázium tanári állását hagyta ott, Jedlik azonban továbbra is a tanári pályán akart maradni.

5. Egyetemi tanár Pesten. Hosszas pályázási procedúra után sikerült végre 40 éves korára elérnie a pesti egyetem bölcséleti karának fizika tanszékét. Lényegében ugyanazt tanította ott is, mint Pozsonyban, fizetése sem volt jobb, tanítványa sem volt több. Tanári, tanítói hajlamát mégis sikerült jobban kamatoztatnia: alighogy Pestre került, 1841-ben Bugát Pál létrehozta a Természettudományi Társulatot, amelybe Jedlik alapító tagként lépett be. Ugyanebben az évben lett tagja a Magyar Orvosok és Természetvizsgálók Egyesületének. A minden évben más városban tartott vándorgyűléseken Jedlik kísérletekkel tarkított előadásai számos érdeklődő elismerését és csodálatát vívták ki. Ezeket magyarul beszélt, az egyetemen viszont a 40-es évek első felében még latinul tanított. Vándorgyűlési előadásait magyarul publikálta, egyetemi előadásaihoz latin nyelvű tankönyvet készült írni.

„Unipoláris induktor” – kigondolva Jedlik Ányos által (1861)

Érdekes, hogy miközben az országgyűlésben a magyar nyelvű oktatás bevezetéséért folyt a vita, Jedlik még a latin nyelvű egyetemi oktatás mellett állt ki. Úgy gondolta, hogy akkor lehet majd az egyetemen a fizikát és a mechanikát magyarul tanítani, ha a hallgatók előbb magyarul tanulják meg a matematikát, másrészt aggódott, nehogy a latin nyelv „kiirtásával” eltépjék a „bennünket a művelt nemzetekkel összekötő kapcsot”. Amikor azonban 1844 novemberében a király szentesítette a magyar nyelv használatáról szóló törvényt, a következő tanév első előadását már „lefelőször is honi nyelven” tartotta, s az alábbi megszólítással kezdte: „Szeretett Hallgatóim!”

A latin nyelvű egyetemi tankönyv írását félbehagyta, majd magyarul folytatta, s a már megírt részeket is elkezdte magyarra fordítani.

6. Dékán a forradalomban. Az 1846 és 1849 közötti három évre Jedlik Ányost választották meg az egyetem bölcsészeti karán dékánnak. Ez a kar abban az időben nem volt egyenértékű a másik három (a teológiai, a jogi és az orvosi) karral, inkább azok előkészítőjének számított. Ugyanakkor idetartozott az Institutum Geometricum is, az ország első és 1846-ig egyetlen mérnökképző intézete (a pontos neve Institutum Geometrico-Hydrotechnicum: földmérési és vízügyi műszaki intézet volt). Jedlik hallgatóinak nagy hányadát alkották a mérnökhallgatók,

akik, mint tudjuk, nagy számban vettek részt a március 15-ei forradalmi megmozdulásokon. Jedlik tanár úr ekkor nehéz helyzetbe került.

Még csak nem régen múlt, hogy kinevezték pesti egyetemi tanárnak. Akkor esküt kellett tennie arra, hogy nem volt és nem is lesz tagja semmilyen titkos társaságnak (a Martinovics-féle összeesküvés óta követelte ezt meg a bécsi udvar). Most pedig mint dékánnak hivatali kötelessége volt a rend megőrzése az egész karon. Lelkében a hivatali kötelességét becsületesen teljesíteni akaró, ugyanakkor tanítványai sorsáért felelősséget érző és aggódó tanári magatartás vívódott a hazaszerető, nemzeti érzülettel.

A forradalmi ifjúság viszont akkor sem igen méltányolta tanárainak óvatoskodó, mérsékletre intő magatartását, s a lehangosabbak lemondásra szólították fel valamennyi dékánt, köztük Jedliket is. Ő maga szomorúan emlékezett vissza erre később: a dékánoknak *„mivel a március 15-e előtti napokon a már akkor fejlődő politikai mozgalmakban a résztvétől kéressel és intéssel visszatartóztatni törekedtek, a legdurvább és lealacsonyító üldözéseket kelle kiállni anélkül, hogy létezett volna hatóság, melynek tekintélyére szorongó állapotukban legkevésbé is támaszkodhattak volna”*.

Az még csak hagyján, hogy a felheccelt diákok macskazenét adtak a dékánok ablakai alatt – Jedlik lakása az egyetem épületében volt, a fizikaszertár mellett – de az is előfordult, hogy egy felbuztatott (felbérelt?) idegen részegen betört Jedlik lakásába, és agyon akarta őt löni. Ma sem tudjuk, hogyan menekült meg.

Jedlik *„a felizgatott és félrevezetett ifjúság gyűlölségét annyira magára vonta, hogy nemcsak pecsovics és egyéb... gúnynevekkel illeték számtalanszor, hanem a tanszéktől megfosztását is követelték”* – idézi Ferenczy Viktor magát Jedliket.

A tanár úr mégsem az ifjúságot hibáztatta, hanem azokat, akik a fiatalokat félrevezették. A nemzet ügyéért érzett felelősség vezette, amikor maga is beállt nemzetőrnek. A fizika tanításának nemes ügyét védelmezve nyitotta ki álkulccsal a fizika szertár ajtaját (az ő kulcsait elvették tőle) amikor Hentzi Budáról lövette Pestet, többek közt az egyetem épületét, s Jedlik tanár úr kétségbeesetten hordta, mentette biztonságos helyre a legértékesebb műszereket és kísérleti eszközöket.

7. Kísérleti fizika leendő gyógyszerészeknek. A szabadságharc leverése után a pesti egyetemen már nem latinul és nem is magyarul kellett vagy lehetett előadást tartani, hanem németül.

Az ország újra az Osztrák Császárság integráns részévé, tartományává vált, ugyanazok a törvények érvényesültek az egész birodalomban. Leo Thun osztrák kultuszminiszter, akinek teljhatalma volt az oktatás minden területén, 1850-ben bevezette saját reformját, az „Entwurf”-ot (ma talán projektnek mondanánk). Ebben az oktatás modernizálását tűzte ki célul. Azt a kétéves bölcséleti képzést, amely addig a líceumokban és a jogakadémiákon, illetve az egyetemeken folyt meghatározott programok és tanrend alapján, leválasztotta a felsőoktatásról, s a középfokú oktatás végére illesztette. Így lett a líceum középfokú oktatási intézmény (Romániában ma is az), s a hatosztályos gimnáziumokból így lettek nyolcosztályos főgimnáziumok, amelyeknek elvégeztével az érettségi vizsga volt a belépő az egyetemre.

Az egyetem bölcséleti kara már nem volt a többi kar kiszolgálója, a másik hárommal egyenértékű karként tanárképzési feladatokat kapott (kötelezően előírták gyakorló szemináriumok tartását a leendő középiskolai tanároknak). Tanári vizsgát nem lehetett tenni a pesti egyetemen, erre még mindig csak a bécsi egyetemnek volt jogosítványa, de már a pesti bölcséleti karon is fel lehetett készülni a vizsgára. Kevesen készültek tanárnak a pesti egyetemen, ezért a bölcsészkarhoz csatolták az addig az orvoskaron folyó gyógyszerészképzés teljes első évfolyamát.

1850-től kezdve Jedlik elsőéves kísérleti fizika előadásain a hallgatóság nagy része gyógyszerészhallgató volt. Különösen így alakult ez 1856 után, amikor is az Institutum Geometricum is levált a bölcsészeti karról, s az 1846 óta létező József Ipartanodával egyesülve megalakult a Joseph-Polytechnikum, vagyis a műszaki egyetem.

Az 1850-es években Jedlik tanár úrnak alig egy-két tanár szakos tanítványa volt évente. Hiába adta ki 1850-ben saját költségén kétkötetesre tervezett egyetemi tankönyvének első kötetét, a Súlyos testek természettanát magyar nyelven, előadásait németül s egészen új koncepció szerint kellett tartania: nem „iskolásan” mindenről, hanem elegáns egyetemi módon mindig csak egy-egy kiválasztott témáról kellett szólnia, de elmélyülten, részletekbe menően.

8. Jedlik a tanárvizsgáló bizottmányban. Az 1850-es évek vége felé fokozatosan lazult az elnyomó hatalom szorítása. 1858-ban – a szabadságharc óta először – újra összehívták a Magyar Tudományos Akadémia közgyűlését, s Jedlik Ányost és Arany Jánost közvetlenül, a levelező fokozat átugrásával az Akadémia rendes tagjává választották. A következő években Jedlik megkapta az Akadémia nagyjutalmát a Súlyos Testek Természettanáért. Arany János néhány év múlva az Akadémia főtitkára lett.

Amióta a legjobb magyar gimnáziumokból főgimnáziumok lettek, növekedett a szakmai elvárás az ott tanító tanárokkal szemben. Mivel nekik egyre inkább magyarul kellett tanítaniuk szaktárgyaikat, Bécsben is belátták, hogy az erre való alkalmasság magyar nyelvű vizsgán mérhető legjobban. (Az 1860-ban kiadott „októberi diploma” tette újra az oktatás és a közigazgatás hivatalos nyelvévé a magyart, s egyidejűleg felmentette Leo Thunt kultuszminiszteri tisztségéből.)

1862-ben végre a pesti egyetem is megkapta a tanárvizsgáztatási jogot, megalakult a „tanárvizsgáló bizottmány”. Ennek elnöke Purgstaller József piarista tanár lett, a természettant kérdező tanár pedig Jedlik Ányos. Tizenhat éven át mindazok a tanárok, akik a pesti egyetemen vizsgáztak fizikából, Jedlik Ányosnál kellett, hogy megfeleljenek. Évente átlagosan tíz tanár tette le itt ezt a vizsgát – továbbra is lehetett azonban más egyetemi városokban is vizsgázni –, és Jedlik gondosan, az illető egyéniségére szabott vizsgakérdéseket állított össze minden egyes jelentkező számára. A vizsga három részből állt:

1. házi dolgozat a megadott témából, amelynek kidolgozására több hónap állt rendelkezésre;
2. zárthelyi dolgozat az egyetemen;
3. szóbeli vizsga.

Egy évvel a tudományegyetemi tanárvizsgáló bizottság megalakulása után létrejött a műegyetemi tanárvizsgáló bizottság is, Sztoczek József elnökletével. Először itt is Jedliket akarták megtenni a természetből vizsgáztató tanárnak, de ő kimentette magát, s a svájci születésű bencést, Schenzel Guidót ajánlotta, azzal a megjegyzéssel, hogy mint a II. kerületi főreál (a mai Toldy gimnázium elődje) igazgatója már elég jól megtanult magyarul.

Jedlik Ányos (1800–1895)

„Tekintetes Egyetemi tanár úr!

A magas közoktatási ministerium rendeletéből egy, a gymnasiumi tanítás körül az illetőknek zsinórmértékül szolgálandó magyar műnyelv kidolgozására bizottság lévén rendelve... bátor vagyok kegyedet hivatalosan megkeresni... melynek a Tekintetes úr egyik tagjaként neveztetett ki.

Pest, aug. 11. 1854.

Toldy Ferenc mint a magyar műnyelvi bizottság elnöke”

A Jedliknél csaknem két évtizeddel fiatalabb Sztoczek a 40-es évek elején az Institutum Geometricum hallgatójaként ismerkedett meg a pesti egyetem újonnan jött, akkor még latinul oktató tanárával, Jedlikkel. Később is többször egymás mellé sodorta őket a tanári pálya iránti közös érdeklődés, bár a fizikát különböző oldalról közelítették meg. Sztoczek inkább elméleti, Jedlik inkább kísérleti beállítottságú volt. Sztoczek nagyon jó előadó, azonkívül jó szervező, ambiciózus ember volt, Jedlik pedig invenciózus kísérletező, viszont szerényen a háttérbe húzódó egyéniség.

Hogy, hogy nem, az első, akit Jedliknek a tanárvizsgáló bizottság tagjaként 1863. április 9-én vizsgáztatnia kellett, Sztoczek György 30 éves, politechnikumot végzett gimnáziumi tanár volt. Sztoczek József akkor 44 éves volt, a politechnikum igazgatója. Mindketten Szabadkán születtek. A vizsga sikerült.

Nem kevésbé érdekes a másik jelölt sem, aki ugyanezen a napon vizsgázott Jedlik tanár úrnál. Lutter János 33 éves gimnáziumi tanár, aki öt éven át járt a bécsi egyetem bölcsészeti karára. Később a Kármán Mór által alapított pesti „mintagimnázium” tanára, majd a II. kerületi főgimnázium igazgatója lett.

9. A kísérleti fizika szelleme. Négy évvel később került sor Antolik Károly vizsgájára. Ő már a pesti egyetem bölcsészeti karának előadásait hallgatta három évig, s a kísérleti fizika iránt érdeklődött. Huszonnégy évesen jelentkezett a vizsgára, s Jedlik a következő tételt tűzte ki számára:

1867. április 10. Házi feladvány:

„Adassék elő a különféle alakú és hangzó állapotba hozott szilárd testek felületén keletkező Chladni-féle idomok létrehozási módja és azoknak alapos értelmezése.”
A beadott dolgozatról pedig a következő bírálatot adta:

„Bírálat. Értekező házi munkálatát oly tevékeny lelkesedés lengi át, melyből a természettan iránti hajlama nyilván kitűnik. A hangidomok létrehozására és különféleképpen módosítására vonatkozólag nem csak a jobb forrásokból merített adatokat terjeszti elő, hanem azokat saját kísérletei nyomán nyert eredményekkel is szaporítja. A munkálat szövegének nyelve értelmes s legnagyobb részt szabatos, csak néhány kifejezéséből vehetni észre, hogy szerzője a magyar nyelvet csak szorgalmának köszöni.

Pesten, Július hó 24-én, 1867.”

Az írásbeli zárthelyit, majd a szóbeli vizsgát követően Antolik október 5-én nyerte el a tanári képesítést. Utána Kassán, Aradon s végül Pozsonyban tanított és kísérletezett. A 70-es években Heidelbergben és Berlinben az egyetemen képezte tovább magát, s többször is levélben fordult Jedlikhez tanácsért. Élete végéig tisztelte és szerette a tanár urat, akit egy 1892-ben a Matematikai és Fizikai Társulatban mondott pohárköszöntőjében a magyar Chevreulnek nevezett. Antolik Károly Pozsonyban annak a főreálnak volt igazgatója, ahol Klatt Virgil tanította a fizikát, s ahol Philipp Lenard érettségizett. Antolik elektromos szikrakísérletei keltették fel Ernst Mach érdeklődését a szuperszonikus mozgások által keltett hullámok (hangrobbanások) iránt. A kísérleti fizika Jedlikről sugárzó szelleme termékeny talajra talált.

10. Jedlik a Tanárképző Intézetben. Jedlik tanár úrnak 70 éves korában adatott meg, hogy meghatározó módon részt vegyen a hazai tanárképzésben. Egy kicsit későn – ha az átlagos emberi teljesítőképességre gondolunk. Jedlik azonban e tekintetben sem volt átlagember. Sőt, e tekintetben különösen nem.

Eötvös József 1870-ben hozta létre a Tanárképző Intézetet. Az intézmény a pesti tudományegyetemen, illetve a környező épületekben kapott helyet – az épületekkel mindig is gond volt –, szervezetileg viszont nem az egyetemhez tartozott, hanem közvetlenül a kultuszminiszter fennhatósága alá volt rendelve. A Tanárképző Intézeté volt a Mintagimnázium, ott végezték a tanárjelöltek a gyakorló tanítást, egy-egy kiváló vezető tanár irányításával. A Tanárképző Intézet külön diplomát adott, hallgatóit felvételi vizsgán válogatta ki. Öt szakosztálya volt:

1. ó-klasszikai nyelvészet és irodalom; 2. történelem–földrajz; 3. mennyiségtan – természettan; 4. természettudomány; 5. nevelés és oktatástan.

A bölcsészkar dékánja lett a Tanárképző Intézet első igazgatója: Nékám Sándor polihisztor matematikus, akit még az állami számvevőszék megszervezésével is megbíztak abban az évben.

A mennyiségtan–természettani szakosztálynak négy tagja lett: matematikából Nékámon kívül Petzval Ottó, kémiából Than Károly, fizikából Jedlik Ányos. (Érdekes, hogy Nékám, amikor felterjesztette a névsort a miniszterhez 1870 októberében, megjegyezte, hogy „a felsőbb természettan tanára még ekkoráig nincs kinevezve”. Ismeretes, hogy a Heidelbergből hazatérő Eötvös Loránd már Eötvös József 1871. februári halála után, Than és Jedlik javaslatára nyerte el az egyetemen ezt az akkor létesített státust.) A Tanárképző Intézet tagjai évi 500 forint díjazásban részesültek, ami az egyetemi tanári fizetésük mintegy 20 százaléka volt. Igényes és nívós oktatást várt tőlük a miniszter, ezt tükrözi például Jedlik Ányosnak a természettani felvételi vizsgára összeállított feladatsora is.

Ugyanebben az évben megalakult a műegyetemi tanárképző intézet is, azzal a céllal, hogy a reáliskolákba képezzen tanárokat. Ennek az elnöke a Polytechnicum akkori igazgatója, 1871-től már a műegyetem első rektora, Sztoczek József lett.

1872 szeptemberében Trefort Ágoston került a kultuszminiszteri székbe. Ő úgy látta, hogy nincs szükség a kétféle párhuzamos tanárképzésre, ezért 1873-ban egyesítette a két intézetet. A közös képezde elnöke Sztoczek József lett, de a húsztíz kinevezett tag között már nem találjuk Jedlik Ányos nevét. Matematikából és fizikából az idős korosztályt felváltotta a Heidelbergben végzett új generáció: König Gyula, Eötvös Loránd, Schuller Alajos, de ide számíthatjuk a műegyetemi Szily Kálmánt és Wartha Vincét is.

Jedlik tanár úr még öt évig tartott az egyetemen kísérleti fizika előadásokat és vizsgáztatta a tanárjelölteket. Azután elbúcsúzott tanítványaitól és kedvenc eszközeitől, s Győrben beköltözött a bencés rendházba. Ettől kezdve onnan segítette a hozzá fordulókat. Ezt tette egész életében: segített a hozzá fordulóknak. Jó tanár és nagyon jó ember volt.

Radnai Gyula

(A közölt dokumentumok átadásáért köszönetet mondunk a pannonhalmi Mayer Farkas bencés tanár úrnak – A szerk.)

Forrás: Élet és Tudomány, 2009.